

V1-bijzinnen

Verbonden in vorm, verdeeld in functie

Barend Beekhuizen^{1,2}

¹Leiden University Centre for Linguistics, Leiden University

²Institute for Logic, Language, and Computation, University of Amsterdam

28 november 2014

Dag van de Nederlandse Zinsbouw 2014

Ondergeschikte V1-zinnen

- ▶ *Kom je buiten, regent het!*
- ▶ *Regende het gisteren nog, vandaag is het weer een stuk beter.*
- ▶ *Regent het morgen nog, dan gaan we niet barbecuen.*
- ▶ *We moeten wel nog even langs de slager, willen we genoeg eten voor iedereen hebben.*
- ▶ *Maar we kunnen ook naar de supermarkt, mocht de slager dicht zijn.*

Overzicht

Inleiding

Het materiaal

Mate van incorporatie

V1 als taalteken

Gedragsprofiel van de V1-bijzin

Conclusie

Twee vragen

Signaleert de mate van vormelijke integratie de mate van semantische integratie?

- ▶ Renmans & Van Belle 2003: meer vormelijke integratie → meer inhoudsvoorwaardelijke verbanden

Signaleert 'V1' een bepaalde betekenis?

- ▶ Daalder 1983: deiktische spanning
- ▶ Van der Horst 1995: attitudinele verhouding
- ▶ Diessel 1997: geen woorden-naar-wereld 'fit'

Een hypothese

Het juiste tekentheoretische niveau

- ▶ Ja (2x), maar als **iconisch principe**
- ▶ Niet als **conventionele betekenis**
- ▶ Integratie:
 - ▶ niet onafhankelijk van bijzinstype (*als* vs. V1)
 - ▶ vaak moeilijk te rijmen met functie V1-subtype
- ▶ V1 als teken:
 - ▶ abstracte functies van Daalder, Van der Horst, en Diessel zijn min of meer toe te passen
 - ▶ maar: productiviteit in **concretere schema's** in specifieke **functionele niches**.
- ▶ Voorstel: gebruiksgebaseerde constructiegrammatica-analyse

Uitgangspunten

- ▶ Functionele benadering van grammatica: zinspatronen hebben **communicatieve functies**
- ▶ Binnen dat kader: wat is het juiste **niveau van abstractie**?
- ▶ Gebruiksgebaseerde (Usage-Based) vraagstelling (Bybee 2006)
- ▶ Het 'missen' van generalisaties is geen halszaak
- ▶ Maar: alleen evidentie voor realiteit van patroon als het wordt uitgebreid.

Het materiaal

- ▶ Beekhuizen (2008) 'Afhankelijke V1-constructies in het Nederlands. Een verkenning'
- ▶ Uit Twente Nieuws Corpus (300 miljoen woorden krantentaal), 30.000 ondergeschikte V1-zinnen, 1000 geanalyseerd.

Hoofdtypes

V1-mir: miratieve V1-bijzin (n=52)

Kom je buiten, regent het!

Hoofdtypes

V1-mir: miratieve V1-bijzin (n=52)

Kom je buiten, regent het!

V1-con: contrastieve V1-bijzin (n=103)

Regende het gisteren nog, vandaag is het weer een stuk beter.

Hoofdtypes

V1-mir: miratieve V1-bijzin (n=52)

Kom je buiten, regent het!

V1-con: contrastieve V1-bijzin (n=103)

Regende het gisteren nog, vandaag is het weer een stuk beter.

V1-vrw: voorwaardelijke V1-bijzin (n=563)

Regent het morgen nog, dan gaan we niet barbecuen

Hoofdtypes

V1-mir: miratieve V1-bijzin (n=52)

Kom je buiten, regent het!

V1-con: contrastieve V1-bijzin (n=103)

Regende het gisteren nog, vandaag is het weer een stuk beter.

V1-vrw: voorwaardelijke V1-bijzin (n=563)

Regent het morgen nog, dan gaan we niet barbecuen

V1-wil : voorwaardelijke V1-bijzin met *willen* (n=127)

We moeten wel nog even langs de slager, willen we genoeg eten voor iedereen hebben

Hoofdtypes

V1-mir: miratieve V1-bijzin (n=52)

Kom je buiten, regent het!

V1-con: contrastieve V1-bijzin (n=103)

Regende het gisteren nog, vandaag is het weer een stuk beter.

V1-vrw: voorwaardelijke V1-bijzin (n=563)

Regent het morgen nog, dan gaan we niet barbecuen

V1-wil : voorwaardelijke V1-bijzin met *willen* (n=127)

We moeten wel nog even langs de slager, willen we genoeg eten voor iedereen hebben

V1-moc: voorwaardelijke V1-bijzin met *mochten* (n=155)

Maar we kunnen ook naar de supermarkt, mocht de slager dicht zijn

Algemene eigenschappen

Onderschikking hele zin

Ik zei dat ...

- ▶ ... **kom je buiten, het regent.*
- ▶ ... **regende het gisteren nog de hele dag, vandaag het weer een stuk beter is.*
- ▶ ... **regent het morgen nog, we dan niet gaan barbecuen*
- ▶ ... *willen we genoeg eten voor iedereen hebben, we wel nog even langs de slager moeten.*
- ▶ ... *mocht de slager dicht zijn, we ook naar de supermarkt kunnen.*

Algemene eigenschappen

Positie bijzin

- ▶ **Het regent, kom je buiten*
- ▶ **Vandaag is het weer een stuk beter, regende het gisteren nog de hele dag.*
- ▶ **We gaan niet barbecuen, regent het morgen nog,*
- ▶ *We moeten wel nog even langs de slager, willen we genoeg eten voor iedereen hebben*
- ▶ *We kunnen ook naar de supermarkt, mocht de slager dicht zijn.*

V1-mir: enkele eigenschappen

- ▶ *Zing je in een ballet, denkt men dat je niets anders kunt!*
- ▶ Alle gevallen: 'hoofdzin' begint met finiet ww.
- ▶ Veel *opeens*, *vervolgens*, *ook nog* en dergelijke

V1-con: enkele eigenschappen

- ▶ *Werd door velen de spagaat van de burgemeester als een probleem beschouwd, wij beschouwen het juist als een uitdaging de verbindende rol tussen beide bestuursorganen te spelen.*
- ▶ Alle gevallen: hoofdzin begint met reguliere ZP.
- ▶ Drukken bijna allemaal **dubbel contrast** uit:
 - ▶ *door velen - wij*
 - ▶ *probleem - uitdaging*
- ▶ Bijna de helft: contrast in tijd

V1-con: enkele eigenschappen

- ▶ ZP1 van de hoofdzin lijkt **verplicht** plek voor een van de contrasterende elementen (93%)
 - ▶ *Moet in 1960 de overwinning nog gedeeld worden met Njord, in 1961 is deze alleen voor Argo*
 - ▶ *? Moet in 1960 de overwinning nog gedeeld worden met Njord, deze is in 1961 alleen voor Argo.*
- ▶ *maar Kost het advies twee kwartjes per rit, het spaart dus een gulden of vijf*
- ▶ Ook vaak een contrasterend element i.p.v. onderwerp vooraan het middenveld in bijzin (*Moet in 1960 ...*)

V1-con: enkele eigenschappen

- ▶ Dubbel contrast (voor X_1 geldt Y_1 , voor X_2 geldt Y_2) lijkt verplicht, i.t.t. *hoewel*-zinnen:
 - a *Hoewel hij het boek heeft gekocht, heeft hij het nog niet gelezen*
 - b [?] *Heeft hij het boek gekocht, gelezen heeft hij het nog niet*
 - a *Hoewel hij een nieuwe broek heeft gekocht, heeft hij geen shirt kunnen vinden.*
 - b ^{??} *Heeft hij een nieuwe broek gekocht, geen shirt heeft hij kunnen vinden*
 - a *Hoewel Jan ziek was, liet Piet hem de afwas doen*
 - b ^{??} *Was Jan ziek, Piet liet hem de afwas doen*

V1-vrw / V1-wil / V1-moc

- ▶ V1-vrw, V1-wil, V1-moc zijn elk aparte types
- ▶ Meerdere redenen:
 - ▶ Distributioneel: onderschikking en positie van bijzin t.o.v. hoofdzin
 - ▶ Functioneel
 - ▶ V1-vrw: 'alternatieve conditie'
 - ▶ V1-wil: 'doel'
 - ▶ V1-moc: 'algemeen conditioneel'

V1-vrw / V1-wil / V1-moc

Algemene eigenschappen van de drie 'conditionele' patronen

- ▶ Voorkeur *dan* in hoofdzin

V1-wil: enkele eigenschappen

- ▶ Uit 100 gevallen: 98 met deontisch werkwoord in hoofdzin: (*moeten* (67), *dienen te* (5), *nodig hebben* (3), *nodig zijn* (3))
- ▶ Anders dan *als*-conditionelen?
- ▶ Veel inanimate subjecten in bijzin (*wil het handelsmerk succesvol zijn*)

V1-moc: enkele eigenschappen

- ▶ *Mochten* is niet deontisch
- ▶ cf. *mocht hij (*van me) te laat komen ...*

Regionale variatie

- ▶ Krantentaal uit Nederlands Nederlands, dus (cf. Diepeveen et al. 2006):
- ▶ Belgisch Nederlands: *moest ik dat geweten hebben, ik had het nooit gedaan*
- ▶ V1-wil is Nederlands Nederlands (?)

Overzicht

Inleiding

Het materiaal

Mate van incorporatie

V1 als taalteken

Gedragsprofiel van de V1-bijzin

Conclusie

Hypothese Renmans & Van Belle (2003)

König & Van der Auwera 1988: niveaus van incorporatie

- ▶ **Integratief:** *Als je komt, moet je even bellen*
- ▶ **Resumptief:** *Als je komt, dan moet je even bellen*
- ▶ **Niet-Integratief:** *Als je honger hebt, er ligt koek op de plank*

Hypothese Renmans & Van Belle (2003)

- ▶ Vormelijke incorporatie is iconisch voor mate van inhoudelijke integratie:

inhoudsconditioneel: één complexe, geasserteerde propositie

- ▶ *Als het regent, worden de straten nat*

niet-inhoudsconditioneel: apodosis is onafhankelijk te asserteren propositie

- ▶ *Als je me nodig hebt, weet je me te vinden*
- ▶ Verwachting: meer niet-inhoudsconditionele *als*-zinnen met *dan* dan zonder *dan*.
- ▶ Semantische codering van corpus - lijkt uit te komen

V1 en incorporatie

type	NI	R	I
V1-con	103	0	0
V1-mir	0	0	51
V1-vrw	1	560	3
V1-wil	0	60	2
V1-moc	2	110	11

V1 en incorporatie

- ▶ Dus: mir > moc > wil, vrw > con
- ▶ Correspondeert dat met inhoudelijke integratie zinnen?

V1-mir (I), V1-con (NI)

twee onafhankelijk te assisteren proposities

V1-vrw (R)

- ▶ veelal Resumptief.
- ▶ Maar minder inhoudsconditioneel dan *als*-zinnen?
- ▶ Moeilijk te meten - semantisch coderen is problematisch
- ▶ Wel alle soorten bij V1:
 - ▶ *Verliezen ze vocht, dan slinken ze weer.*
 - ▶ *Vinden we geen uitweg, dan hebben we nog wel iets achter de hand, dreigde de wereldleider.*
- ▶ Eerder conventioneel: con = NI, mir = I, vrw/wil/lex = R

Desentiaizatie: Een andere parameter van integratie

- ▶ Lehmann (1988) noemt onderschikking een cluster van parameters
- ▶ Incorporatie is er één
- ▶ Zo ook desentiaizatie: mate waarin zin distributie van niet-sententiële elementen (bijwoorden, naamwoorden) gaat vertonen
- ▶ V1-moc en V1-wil hebben bijwoordelijke distributie (vooraan, parenthetisch, achteraan)
- ▶ V1-con, V1-mir, en V1-lex moeten vooraan
- ▶ Hoe gedesentiaizeerder, hoe meer inhoudelijke integratie
 - ▶ V1-con, V1-mir ondersteunen dit
 - ▶ V1-wil en V1-moc ook
 - ▶ V1-vrw niet

Integratie als icoon en de V1?

- ▶ Hoe verenigen we volgorde van verschillende V1-zinnen met iconische principes?
- 1 V1 is gegrammaticaliseerd **voorop met *dan* erbij**
 - ▶ Maar: al oud patroon, dus waarom niet verder geïntegreerd geraakt?
 - ▶ En waarom V1-moc en V1-wil wel gedesimalizeerd?

Integratie als icoon en de V1?

- ▶ Hoe verenigen we volgorde van verschillende V1-zinnen met iconische principes?
- 1 V1 is gegrammaticaliseerd voorop met *dan* erbij
 - ▶ Maar: al oud patroon, dus waarom niet verder geïntegreerd geraakt?
 - ▶ En waarom V1-moc en V1-wil wel gedesimalizeerd?
- 2 **Homonymievermijding** V1-vrw t.o.v. V1-mir
 - ▶ Maar ook andere onderscheidende kenmerken (intonatie, lexicale inhoud)

Integratie als icoon en de V1?

- ▶ Hoe verenigen we volgorde van verschillende V1-zinnen met iconische principes?
- 1 V1 is gegrammaticaliseerd voorop met *dan* erbij
 - ▶ Maar: al oud patroon, dus waarom niet verder geïntegreerd geraakt?
 - ▶ En waarom V1-moc en V1-wil wel gedesimalizeerd?
- 2 Homonymievermijding V1-vrw t.o.v. V1-mir
 - ▶ Maar ook andere onderscheidende kenmerken (intonatie, lexicale inhoud)
- 3 V1-vrw '**ondermarkeert**' conditionaliteit - fonologische markering ervan met *dan*

Overzicht

Inleiding

Het materiaal

Mate van incorporatie

V1 als taalteken

Gedragsprofiel van de V1-bijzin

Conclusie

V1 als taalteken

Daalder 1983

- ▶ V1 en V_{LAAT} : deiktische markeerders
- ▶ Hoge resp. lage spanning t.o.v. gedeelde kennis

Van der Horst 1995

- ▶ Mate van aandacht voor attitudinele verhouding spreker
- ▶ V1: hoge mate van aandacht

Diessel 1997

- ▶ Negatieve definitie V1: 'fit' is niet woorden-naar-wereld

Is de data in overeenkomst?

Mijn kritiek

- ▶ Is 'de V1-zin' het juiste niveau van analyse?
- ▶ V1-zinnen (ja/nee vragen, imperatieven, inleiding v/ moppen, de vijf types hier) vervullen een hoop **specifieke** functies
- ▶ Die functies zijn vaak wel min of meer in overeenstemming te brengen met een algemene functie van alle types met V1-volgorde
- ▶ Vraag is of de taalgebruiker een overkoepelende representatie heeft.
- ▶ Gebruiksgebaseerde taalkunde (Bybee 2006, Goldberg 2006)
- ▶ Komen er nieuwe types bij? Of worden de concretere patronen uitgebreid? D.w.z.: wat is **productief**?

Is de data in overeenkomst?

type	functie	Daalder	vdHorst	Diessel
V1-mir	verrassing	✓	✓	
V1-con	contrast			
V1-vrw	alternatieve voorwaarde	✓	✓	✓
V1-wil	doel	✓	✓	✓
V1-moc	voorwaarde	✓	✓	✓

Productiviteit

- ▶ Gebruiksgebaseerde taalkunde (Bybee 2006)
- ▶ Hoge typefrequentie leidt tot productiviteit
- ▶ Algemeen informatieverwerkingsprincipe

V1 als icoon of symbool?

- ▶ Beste taxonomisch niveau van beschrijving is dat van specifieke V1-constructies
- ▶ Net als mate van integratie: misschien wel **iconisch**
- ▶ Vooropplaatsing werkwoord 'topicaliseert' het werkwoord
 - ▶ Kindertaalvererving - Ben's optatives (O'Grady 1997)
- ▶ Dat is een **motivatie** waardoor dergelijke types kunnen ontstaan
- ▶ Die motivatie is **geen taalteken**, want niet conventioneel en productief

Overzicht

Inleiding

Het materiaal

Mate van incorporatie

V1 als taalteken

Gedragsprofiel van de V1-bijzin

Conclusie

Semantische profielen

- ▶ Firth (1957): You shall know a word by the company it keeps
- ▶ You shall know a construction by the company it keeps?
- ▶ Kijken naar welke elementen 'toevallig' vaak voorkomen bij bepaalde constructies en niet bij andere.
- ▶ Gries & Stefanowitsch (2004): collostructionele analyse (per kenmerk)
- ▶ Hier: **multi-dimensional scaling**

Multi-dimensional scaling

- ▶ Neem per geval een reeks variabelen

Multi-dimensional scaling

- ▶ Neem per geval een reeks variabelen
- ▶ Vergelijk elk paar van item
 - ▶ $i_1 = (\text{doen, hij, verliezen, hij})$
 - ▶ $i_2 = (\text{doen, hij, overslaan, de volgende speler})$

Manhattan $\delta(i_1, i_2) = 2$

Euclidische $\delta(i_1, i_2) = \sqrt{2}$

Multi-dimensional scaling

- ▶ Neem per geval een reeks variabelen
- ▶ Vergelijk elk paar van item
 - ▶ i_1 =(doen, hij, verliezen, hij)
 - ▶ i_2 =(doen, hij, overslaan, de volgende speler)

Manhattan $\delta(i_1, i_2) = 2$

Euclidische $\delta(i_1, i_2) = \sqrt{2}$

- ▶ Stel daarmee een afstandsmatrix tussen alle items op

Multi-dimensional scaling

- ▶ Neem per geval een reeks variabelen
- ▶ Vergelijk elk paar van item
 - ▶ $i_1 = (\text{doen, hij, verliezen, hij})$
 - ▶ $i_2 = (\text{doen, hij, overslaan, de volgende speler})$

Manhattan $\delta(i_1, i_2) = 2$

Euclidische $\delta(i_1, i_2) = \sqrt{2}$

- ▶ Stel daarmee een afstandsmatrix tussen alle items op
- ▶ Probeer die afstanden zo getrouw mogelijk op een tweedimensionaal vlak weer te geven (altijd wat informatieverlies)

Data

- ▶ Wikipedia-gedeelte van SONAR-corpus.
- ▶ Syntactisch geannoteerd
- ▶ Vooropgeplaatste *als*- en V1-zinnen - plm. 18.000
- ▶ Automatische extractie van kenmerken
- ▶ Voor zowel hoofd- en bijzin:
 - ▶ werkwoord,
 - ▶ onderwerp,
 - ▶ hulpwerkwoorden,
 - ▶ tijd,
 - ▶ argumentstructuur,
 - ▶ verbuiging zww

Data

categorie	Integratief	Resumptief	Niet-integratief	totaal
<i>als</i>	13.846	736	0	14.582
V1-mir	0	0	0	0
V1-con	1	1	458	460
V1-vrw	118	3123	1	3242
V1-moc	45	281	4	330
V1-wil	14	118	2	134

Opmerkelijke gevallen

V1-con+I

Werd deze in de negentiende eeuw en ver in de twintigste nog gebruikt voor de visserij, wordt sinds het einde van de twintigste eeuw vooral de toerist-vaart bediend

V1-vrw+NI

Had Benoit het op voorhand geweten , hij had nooit zijn Rubenscantate gecomponeerd

V1-con+R

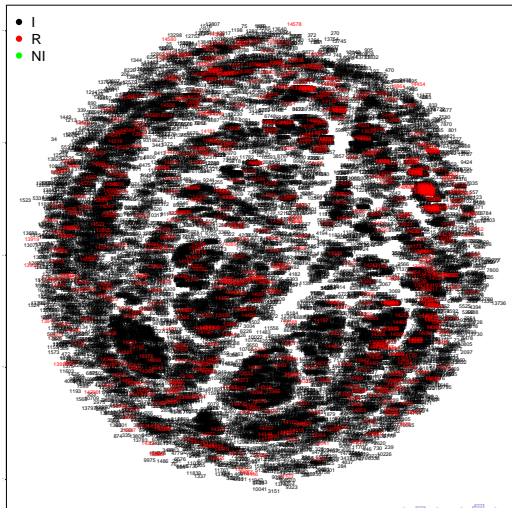
Busschaert volgde in de burgemeesterszetel Francois Pauwels op. Had die een kwarteeuw dit ambt bekleed, dan werd het voor zijn opvolger een veel kortere periode. Benoemd in 1829 liep zijn burgemeesterschap het volgende jaar al ten einde.

Mate van integratie - *als* en V1-vrw

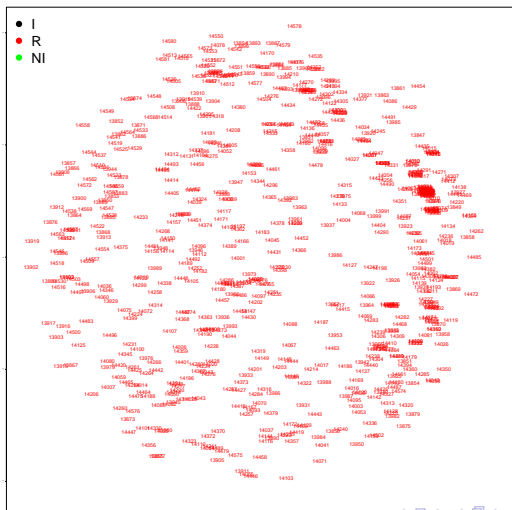
Verwachting

- ▶ Als R-zinnen vaker niet-inhoudelijke verbanden weergeven:
 - ▶ zullen ze andere werkwoorden prefereren
 - ▶ zullen ze andere hulpwerkwoorden prefereren
 - ▶ zullen ze dus grotere afstanden tot I-zinnen dan tot elkaar hebben (clusteren)
- ▶ **Opmerking:** alleen V1-vrw en *als*-zinnen

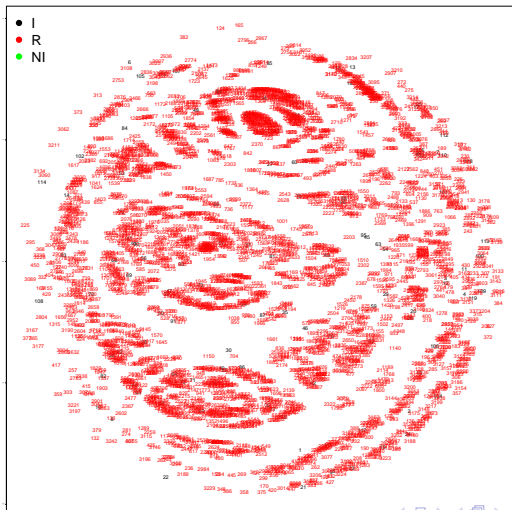
MDS *als*-conditionelen: R vs. I

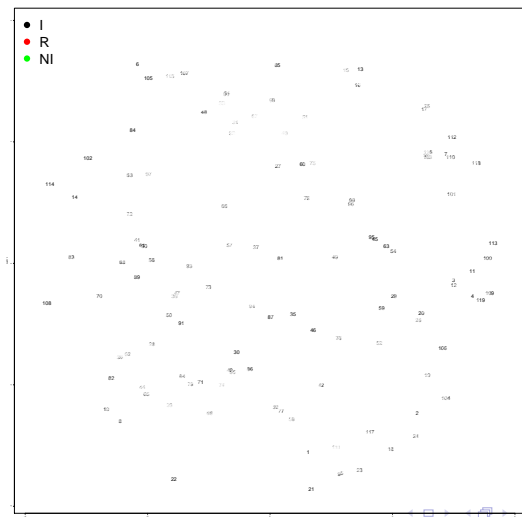
MDS *als*-conditionelen: R vs. I

MDS V1-conditionelen: R vs. I

MDS V1-conditionelen: R vs. I

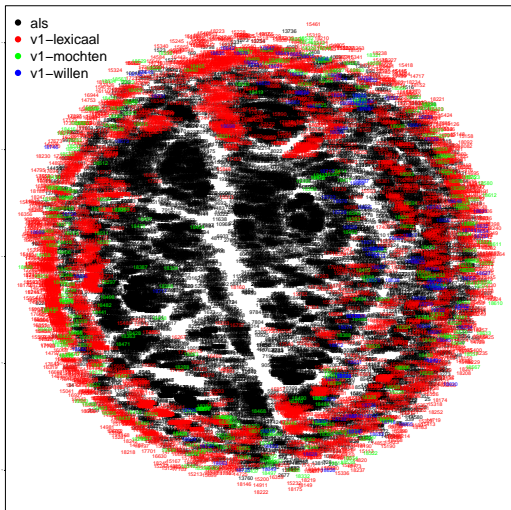
Interpretatie

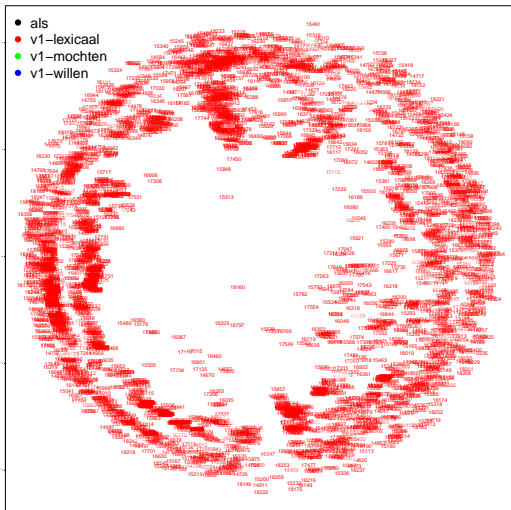
- ▶ R-zinnen hebben geen ander profiel dan I-zinnen
- ▶ Noch voor *als*-zinnen, noch voor V1
- ▶ Zegt niet veel: misschien verkeerde kenmerken? te grof?
- ▶ In ieder geval **geen ondersteuning** voor de visie dat R-zinnen met een ander soort inhoudelijk verband worden geassocieerd dan I-zinnen.

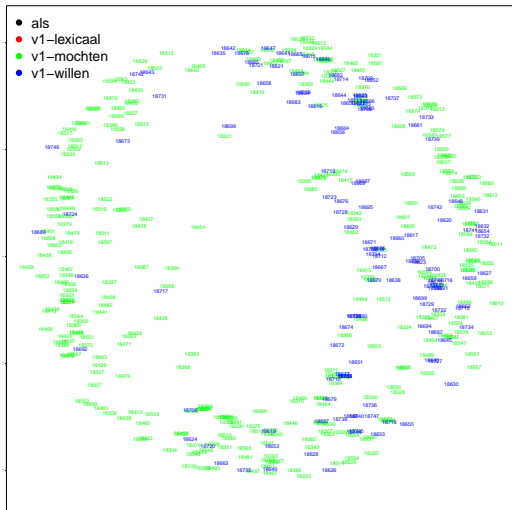
V1-vrw vs als

Verwachting

- ▶ Als V1-vrw een duidelijk andere betekenis dan *als*-zinnen heeft, dan andere waarden voor de kenmerken.
- ▶ Als V1-wil en V1-moc geen subtypes zijn van V1-vrw, dan andere waarden voor kenmerken.
- ▶ Dus:
 - ▶ *als*-zinnen clusteren,
 - ▶ V1-conditionele zinnen clusteren,
 - ▶ daarbinnen zijn V1-moc en V1-wil te onderscheiden als subclusters
- ▶ **Opmerking:** *mogen* en *willen* als hulpwerkwoord weggelaten

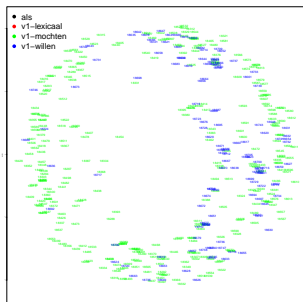
Interpretatie

- ▶ Profiel V1-conditionele zinnen verschillen van *als*-conditionele zinnen
- ▶ Profiel V1-wil verschilt van V1-moc en V1-vrw
- ▶ Maar: V1-moc niet van V1-vrw

Niet-geclusterde gevallen V1-wil

18689 *Wil men daarna een stekker in de contactdoos steken, dan moet de stekker een kwartslag rond worden gedraaid*

18636 *Wil de werknemer om wat voor reden dan ook geen gebruikmaken van zijn kooprecht, dan kan hij niet verplicht worden om de aandelen te kopen*

- ▶ Abstracte patronen als tekens: **moelijk**
 - ▶ integratie vs. resumptie voor conditionele V1-bijzinnen
 - ▶ V1 als taalteken
- ▶ Vraag is of taalgebruikers wel dat niveau van abstractie hebben
- ▶ Toch: incorporatie en werkwoordsvooropplaatsing signaleren wel
- ▶ Maar als **iconen**
- ▶ Rol in diachrone uitleg buiten kijf

- ▶ Mijn voorstel voor synchrone stand van zaken?
- ▶ Vijf types zijn niet of zwak gerelateerd
- ▶ Specifieke constructies met bijzondere beperkingen
 - ▶ bv. verplichte topicalisatie van contrasterend element in V1-con
 - ▶ bv. 'moeten' in hoofdzin V1-wil
 - ▶ distributie V1-wil en V1-moc t.o.v. V1-vrw

Profilering met MDS

- ▶ Verkennende methode, 'zachte' evidentie
- ▶ Geen clusters: oninterpretabil
- ▶ Wel clusters: interpretabil, maar vraag is hoe.
- ▶ Zegt i.i.g dat er voor die kenmerken iets interessants aan de hand is
- ▶ 'Outliers' (zoals de V1-wil gevallen) op het spoor komen

Uitdagingen

- ▶ Uitdaging voor een Generatieve benaderingen:
 - ▶ distributieve verschillen V1-wil en V1-moc t.o.v. V1-vrw
 - ▶ hoe krijgen de V1-con, V1-mir en V1-vrw hun verschillende betekenissen?
 - ▶ misschien: is de **reden** dat deze drie volgordes allemaal een V1-volgorde hebben te wijten aan verschillende redenen (Vf komt in verschillende projecties terecht?)
- ▶ Uitdaging voor Functionele benaderingen:
 - ▶ Preciezer karakterisering van V1-vrw t.o.v. *als*-zinnen (Verheij 2012)
 - ▶ Waarom heeft V1-vrw zo'n voorkeur voor *dan*?
 - ▶ idem voor V1-con tegenover *hoewel/terwijl*-zinnen
 - ▶ Verdere evidentie voor of tegen V1 als taaltekens
 - ▶ Verdere invulling van de verhouding V1-wil, V1-moc, en V1-vrw

Dank u!